

Daarnaast kregen zij lage lonen uitbetaald, die sommigen probeerden aan te vullen door hun diensten aan de gevangenen te verkopen. Op ontdekking van corruptie stond echter direct ontslag. Ook hadden de bewakers slechts een tijdelijke aanstelling, waardoor het verloop onder hen zeer groot was. De meesten zagen deze baan slechts als opstapje naar een betere betrekking.

Het kamp werd op 1 november 1947 gesloten. De materiële overblijfselen werden openbaar verkocht. Nu is het terrein deel van een begraafplaats. Het ouderlijk huis van de auteur grensde hieraan. Zo kon zijn grootvader later zeggen 'dat hij daar nog een tijdje had gewoond'. Zijn andere grootvader was een militair van het Poolse bevrijdingsleger. Het boek is aan hen beiden opgedragen.

Marc van Kuik

P. J. Drooglever, M.J.B. Schouten, *Het einde in zicht. Stemmen uit het laatste jaar van Nederlands-Indië* (Horizonreeks; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, Sdu uitgevers 1999, 167 blz., f35,-, ISBN 90 12 08824 0).

Meer dan 26 jaar heeft het Instituut voor Nederlandse geschiedenis onder leiding van de historicus S. L. van der Wal en na diens overlijden in 1978 door zijn assistent P. J. Drooglever, bijgestaan door mevrouw M.J.B. Schouten, monnikenwerk verricht door een bronnenpublicatie samen te stellen over het Nederlandse overheidsbeleid inzake de Indonesische dekolonisatie. Het eindresultaat mag er zijn; twintig vuistdikke boekwerken onder de titel *Officiële bescheiden betreffende de Nederlands-Indonesische betrekkingen* (NIB) 1945-1950, die verhalen van alle *ins* en *outs* van de door de Nederlandse overheid in deze jaren gevoerde Indonesië-politiek. Het leek de samenstellers een aardige gedachte om ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de Indonesische soevereiniteitsoverdracht (27 december 1949) de delen van de bronnenreeks die de laatste zes maanden van 1949 beslaan, samen te vatten in een klein overzichtswerk. Een uitstekend initiatief, omdat de vorm waarin de NIB-reeks is gegoten bepaald niet aanmoedigt tot lezen. Hoe fascinerend de materie ook is, de compilatie van vele duizenden officiële documenten en de wetenschappelijke wijze waarop zij zijn gepresenteerd (alook de prijs) vorm(d)en een veel te hoge drempel om een breed lezerspubliek te bereiken.

Het in een aantrekkelijk jasje gestoken en met foto's verlichtigd uitgegeven *Het einde in zicht* onderstreept het gemis aan een toegankelijk overzichtswerk nog eens. Voorafgegaan door een korte, heldere uiteenzetting van hetgeen zich voor het Van Roijen-Roem akkoord (mei 1949) heeft afgespeeld, schilderen Drooglever en Schouten aan de hand van sprekende citaten een goed beeld van de hectiek en hoog oplopende spanning die het laatste halfjaar van de dekolonisatiestrijd (veelal achter de schermen) nog hebben omgeven. Hoewel de uitgave begrijpelijkerwijs niets wezenlijks nieuws meer toevoegt aan bestaande kennis, maakt zij de informatie wel veel toegankelijker. Daarin schuilt ook het belang ervan. Het zou prachtig zijn indien ook de overige delen op een soortgelijke wijze alsnog zouden worden bewerkt. Het feit echter dat de Sdu al bij de eerste uitgave van de Horizonreeks besloten heeft een vervolg te staken, maakt dat deze wensdroom wel een illusie zal blijven. Dit laat onverlet dat Drooglever en Schouten er goed aan zouden doen om bij de verschijning van hun bronnenpublicatie inzake het Nieuw-Guineavraagstuk ook met een gepopulariseerde versie à la *Het einde in zicht* te komen.

Hans Meijer

M. R. H. Calmeyer. *Herinneringen. Memoires van een christen, militair en politicus*, i. Hoffenaar, ed. (Dissertatie Leiden 1997; Den Haag: Sdu uitgevers, 1997, 927 blz., f89,50, ISBN 90 12 08440 7).

De beroepsmilitair Calmeyer (1895-1990) heeft in de jaren 1945-1963 een aantal functies vervuld in de top van het militaire bedrijf en in de politiek die hem de mogelijkheid gaven een belangrijke rol te spelen bij de bepaling van het Nederlandse defensiebeleid en af en toe zelfs zijn stempel erop te drukken. De belangstelling van Calmeyer reikte veel verder dan het militair métier: in het levensbeschouwelijke was hij een christen die telkens opnieuw zijn positie bepaalde en meedacht over de taak van de kerk in de samenleving; hij had een duidelijke kijk op politieke vraagstukken, vooral op het internationale vlak; tenslotte had hij specifieke opvattingen over plaats en taak van de militair in de maatschappij. In tegenstelling tot het gros van zijn militaire collega's schreef Calmeyer graag, veel en goed. Zijn hele leven maakte hij notities over zijn dagelijkse bezigheden. Vanaf zijn cadettentijd op de KMA publiceerde hij honderden artikelen en boekbesprekingen over militaire, later ook levensbeschouwelijke en politieke en tenslotte genealogische thema's.

In de periode 1963-1974 stelde Calmeyer zijn *Herinneringen* op schrift. Een lijvig boekwerk dat terecht uitvoeriger wordt (soms wel eens té uitvoerig) naarmate de auteur belangrijker functies gaat bekleden. Het verschil in stijl tussen de eerste en laatste hoofdstukken doet echter veronderstellen dat het vermogen van de auteur zijn gedachten bondig onder woorden te brengen aanzienlijk had ingeboet toen hij de laatste hoofdstukken schreef (hij was toen tegen de 80). De *Herinneringen* kwamen ter beschikking van de Sectie militaire geschiedenis van de Koninklijke Landmacht die na Calmeyers dood J. Hoffenaar belastte met de bewerking van dit egodocument en het schrijven van een inleiding (188).

De belangrijkste vragen bij de beoordeling van een egodocument zijn: hoe betrouwbaar is de bron, bevat het egodocument informatie die elders niet te vinden is of geeft het een nieuwe kijk op reeds bekende feiten en ontwikkelingen? De eerste vraag bespreekt Hoffenaar uitvoerig in zijn inleiding. Bij het annoteren heeft hij vastgesteld dat met uitzondering van enkele namen en data Calmeyers verhaal nergens op gespannen voet staat met de waarheid en ook geen hinderlijke pogingen bevat achteraf het gelijk van de hoofdpersoon te adstrueren. Wel heeft Calmeyer af en toe de verleiding niet kunnen weerstaan zijn eigen rol flink uit te vergroten. Als de auteur de meidagen van 1940 behandelt, zou men kunnen denken dat niet een kolonel maar kapitein Calmeyer het commando voerde bij de verdediging van het eiland van Dordt; wanneer hij de jaren als plaatsvervangend chef van de generale staf behandelt, lijkt hij eigenlijk nauwelijks een superieur te hebben, terwijl minister Visser (inderdaad geen sterke figuur) geheel schuil gaat achter zijn staatssecretaris Calmeyer. Het is echter geen vertekening achteraf: dit beeld strookt volledig met het karakter van de auteur en diens kijk op zijn eigen rol.

De *Herinneringen* bevatten geen opzienbarende nieuws, maar voegen op talloze plaatsen wel details toe aan reeds bekende ontwikkelingen en gebeurtenissen. De betekenis van de *Herinneringen* ligt daarom niet in de eerste plaats op het feitelijke en informatieve vlak. Calmeyers boek is vooral de moeite waard omdat het de observaties bevat van een goed waarnemer die dankzij zijn onmiskenbare kwaliteiten al vroeg belangrijke posities in het militaire bedrijf vulde. Die waarnemingen zijn echter wel sterk gekleurd door Calmeyers religieuze (calvinistische) opvattingen en zijn bijzondere kijk op de functie van de militair in de samenleving.

Militairen waren in Calmeyers wereldbeeld mensen met een bijzondere status, de zwaarddragers van de overheid voor wie dienen en plicht tegenover koningin en vaderland in overeenstemming met Gods wil, sleutelbegrippen waren. Na 1945 werd dit gedachtengoed in mili-